

УДК 331.45 (075.8)

**ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ПСИХОЛОГІЇ ПРАЦІ.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ
ПСИХОЛОГІЇ ЛЮДИНИ І ПРАЦІ**

**С.А. Тузіков, доцент, к.т.н., В.А. Молодцов, доцент, к.військ.н.,
А.Ф. Лазутський, доцент, к.військ.н., В.В. Яценко, старший викладач,
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», м. Харків**

Анотація. Розглянуто три основні поняття: психології, праці, психології праці та зв'язки між ними. Наведено деякі аспекти взаємозв'язку психології людини та праці, а також психології праці з іншими дисциплінами. Проведено аналіз загальних понять психології праці: сфера її застосування, цілі, завдання, предмет, об'єкт, суб'єкт і основні методи.

Ключові слова: психологія праці, взаємозв'язок психології людини та праці.

**ОБЩИЕ ПОНЯТИЯ ПСИХОЛОГИИ ТРУДА.
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОСВЯЗИ
ПСИХОЛОГИИ ЧЕЛОВЕКА И ТРУДА**

**С.А. Тузиков, доцент, к.т.н., В.А. Молодцов, доцент, к.воен.н.,
А.Ф. Лазутский, доцент, к.воен.н., В.В. Яценко, старший преподаватель,
Национальный университет «Юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого», г. Харьков**

Аннотация. Рассмотрены три основных понятия: психологии, труда, психологии труда и связи между ними. Приведены некоторые аспекты взаимосвязи психологии человека и труда, а также психологии труда с другими дисциплинами. Проведен анализ общих понятий психологии труда: сфера ее применения, цели, задачи, предмет, объект, субъект и основные методы.

Ключевые слова: психология труда, взаимосвязь психологии человека и труда.

**GENERAL CONCEPTS OF LABOR PSYCHOLOGY.
SOME ASPECTS OF HUMAN PSYCHOLOGY
AND LABOR INTERACTION**

**S. Tuzikov, Associate Professor, Candidate of Engineering Science,
V. Molodtsov, Associate Professor, Candidate of Military Science,
A. Lazutskiy, Associate Professor, Candidate of Military Science,
V. Yatsenko, Assistant Professor, National University
«Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise», Kharkiv**

Abstract. This article deals with three main concepts: psychology, labour, labour psychology and their interaction. Some aspects of relationship between human psychology and labour, the labour psychology with other disciplines have been considered. The general concepts of labour psychology – its scope, purposes, tasks, subject, object, entity and main methods – have been analysed.

Key words: psychology, labour, labour psychology, human psychology and labour interaction.

Вступ

Розглянемо три основні поняття – поняття психології, поняття праці і поняття психології праці.

Психологія, як відомо, покликана вирішувати ряд важливих теоретичних і практичних задач, що сприяють підвищенню психічної стійкості людини.

На підставі висновків психології розробляється психологічна модель (психограма) особистості людини, визначається сукупність психологічних якостей.

Проведення психологічного аналізу діяльності людини, вивчення соціально-психологічних явищ у різних колективах дозволяють виявляти психологічні передумови з виховання особистості.

Психологічна наука керується положеннями про те, що [1]:

- психіка людини – це вищий продукт розвитку матерії, функція мозку, що полягає у відображенні об'єктивної реальності;
- психічні процеси – це суб'єктивні зразки об'єктивної реальності;
- особистість і діяльність людини знаходяться в єдності, психіка виявляється і формується в діяльності;
- найважливіші сторони психіки людини соціально обумовлені. Вони є результатом впливу суспільства, виховання, навчання, що приводять до розвитку логічного мислення, вищих почуттів, мотивів поведінки людини і, отже, її свідомості;
- зовнішні впливи впливають на людину через її внутрішній світ.

Мета і постановка задачі

Поняття праці розглядається декількома науковими дисциплінами [2]. Фізіологія праці, організаційна психологія, соціологія праці, економіка, менеджмент тощо розглядають трудову діяльність лише як загальний об'єкт, використовуючи при цьому специфічні методи і знання, що властиві тій або іншій дисципліні. Усі ці дисципліни розглядають трудову діяльність для вирішення практичних задач, спрямованих на гуманізацію трудової діяльності і підвищення працездатності.

Поняття «психологія» й поняття «праця» дуже тісно пов'язані одне з одним. Відомо, що психологічний фактор є одним з основних факторів, які приводять до професійних захворювань або нещасних випадків у всіх сферах виробництва. Саме психологічний фактор найчастіше призводить до аварій і катастроф, обумовлених так званим «людським» фактором. Таким чином, два розглянутих поняття можна і потрібно звести до третього поняття – «психологія праці».

Психологія праці на даний момент є самостійною галуззю психології, що дозволяє найбільш ефективно використовувати працю людини, враховувати її особистісні особливості, такі як:

- психічні процеси (відчуття, сприйняття, уявлення, увага, уява, мислення, пам'ять, мова);
- почуття людини, які відбивають об'єктивну дійсність, але це відображення виражається в переживанні людиною свого внутрішнього ставлення до того, що вона пізнає і робить, у почуттях утримується суб'єктивне ставлення людини до предметів і явищ (стенічні й астеничні; прості і складні; вищі – моральні, інтелектуальні, естетичні; переживання – настрій, пристрасті, афекти, воля тощо);
- реакція психіки, особливості темпераменту і характеру людини, а також вплив на виробництво в цілому, прогнозування розвитку виробничих відносин і багато чого іншого.

Тому вважаємо, що необхідно більш тісно та глибоко розглянути загальні поняття психології праці в контексті аспектів взаємозв'язку психології людини і праці.

Взаємозв'язок психології людини і праці

Психологія праці в першу чергу орієнтована на людину та її інтереси, на мінімізацію виробничих втрат і оптимізацію трудової діяльності для працівника.

Психологія праці має тісний взаємозв'язок з іншими дисциплінами. Однак тут можна відзначити, що психологія праці не має чітких границь з іншими дисциплінами. При вивченні психології праці можна виділити декілька категорій наук, що переплітаються й різною мірою взаємодіють із психологією праці. До них можна віднести [2]:

- по-перше, економіку і соціологію праці, педагогіку, медицину (деякі її розділи), гігієну й охорону праці;
- по-друге, це практично вся сфера біологічних знань про людину, соціальну систему та інше;

– по-третє, технічні дисципліни, що вивчають конструкції машин і приладів, що застосовуються працівником у процесі праці, тобто знаряддя праці.

В роботі [2] приведено деякі дисципліни, що мають тісний взаємозв'язок із психологією праці:

- філософія і політична економія розглядають у своїх навчаннях і дослідженнях: суб'єкт, об'єкт, знаряддя праці, процес тощо;
- соціологія праці розглядає працю як процес формування людини і суспільства, функції суспільної праці, соціальні фактори вибору професії, працю в умовах технічного прогресу, ставлення до праці тощо;
- економіка праці розглядає трудові ресурси, продуктивну цінність, організацію праці, нормування, оплату, планування праці та інше;
- законодавство про працю розглядає і вивчає трудові договори, тривалість робочого дня, відпустки, обов'язки, права, пільги різних категорій працівників, процедури трудових суперечок і т.д.;
- фізіологія, гігієна праці, виробнича санітарія стосовно психології праці вивчають режим праці і відпочинку, працездатність.

Таким чином, можна сказати, що взаємозв'язок з іншими дисциплінами у психології праці є дуже великим. Майже всі існуючі науки і дисципліни охоплюють у своїх навчаннях або приділяють увагу психології праці. Адже майже у всіх науках є згадування про дослідження людського ресурсу, а саме людський ресурс і усе, що з ним пов'язане, лежить в основі вивчення психології праці.

Що стосується сфери застосування психології праці, то можна відмітити, що вона є дуже широкою, оскільки праця – це основна діяльність кожної людини, і її границі з іншими дисциплінами є досить умовними і незначними. Можна сказати, що психологія праці є ядром, навколо якого сконцентровані всі психологічні навчання і дослідження в галузі вивчення людського ресурсу. Безліч професій дають широке поле для досліджень у сфері психології праці і спрямовані на вироблення певних методів роботи з людьми різних професій.

Психологія на виробництві дозволяє не тільки працювати з людьми як працівниками компанії, але і містять у контексті рішення проблем працівників поза стінами організа-

ції, що впливають на продуктивність праці, наприклад, сімейні проблеми. Крім того, планування робочого місця, робота із забезпечення безпеки праці, реклама, ведення переговорів також входять у сферу інтересів психології праці. На сьогодні, будь-яка сучасна організація повинна мати штатного психолога. Це не тільки підвищує рівень престижності будь-якої організації, але і засвідчує як співробітникам, так і клієнтам ступінь розвитку організації.

Основними цілями психології праці є:

- глибокий аналіз психологічних якостей кожного члена колективу, врахування його особистих особливостей, таких як: психічні процеси, почуття, реакція психіки, особливості темпераменту і характеру;
- оптимізація психологічного клімату колективу шляхом врахування психологічних особливостей кожного члена колективу й оптимізація інтерактивних процесів усередині організації;
- прогноз можливих результатів рішень керівництва, тактики і стратегії процесу грамотного керування колективом.

Для досягнення цих цілей психологія праці використовує різні інструменти, що відображається в задачах і впливає зі сфери її застосування. Багато в чому особливості методів психології праці залежать від профілю і специфіки виробництва організації, в якій здійснює свою діяльність організаційний психолог.

Головні задачі психології праці можна розділити на дві групи: теоретичні і прикладні.

До першої групи входять задачі, що тісно пов'язані з психологічними особливостями людини (суб'єкта). До теоретичних задач можна віднести:

- вивчення і дослідження психічних процесів, основних психологічних властивостей суб'єкта (розглядаючи їх у розрізі ефективності праці і збільшення працездатності);
- вивчення особливостей трудової діяльності;
- дослідження соціально-психологічних факторів, що впливають на людину, соціальне середовище, психологічний мікроклімат в організації, задоволеність працею;
- вивчення емоційної сфери особистості і вольових якостей, її темпераменту і характеру, що сприяють регулюванню трудової діяльності;

- вивчення розкриття суб'єкта і його психологічної особливості у трудовому процесі і закономірність, пов'язану з цим, його ставлення до праці і колективу;
- вивчення проблеми мотивації, аналіз шляхів вирішення проблеми мотиваційної системи;
- вироблення найбільш прийнятних методів керування;
- планування тактики і стратегії керування;
- превентивну психологічну роботу, спрямовану на формування здорового способу життя;
- поліпшення умов життя працівників;
- поліпшення умов робочої діяльності;
- розробку основних критеріїв приймання на роботу;
- розробку рекомендацій з удосконалення методів навчання, перенавчання і підвищення кваліфікації працівників;
- раціональну перебудову і відновлення професій і тощо.

Друга група задач в основному, на наш погляд, спрямована на досягнення кінцевого практичного результату. До прикладних задач можна віднести:

- розробку норм, правил і процедур з техніки безпеки;
- розробку психологічних засобів мотивації;
- розробку оптимальних режимів праці і відпочинку;
- розробку теоретично обґрунтованих ефективних процедур проведення атестації і навчання;
- розробку конкретних вимог і умов праці при розробці і впровадженні нових технологій, з огляду при цьому на особистісні можливості;
- розвиток способів вирішення проблеми трудової орієнтації; оптимізацію процедур професійної підготовки й адаптації особистості;
- удосконалення виробничих відносин і підвищення якості праці;
- мінімізацію аварійних ситуацій;
- роботу з нормами, цінностями і корпоративною культурою виробництва тощо.

До предмету психології праці відносяться психологічні особливості діяльності людини у трудових умовах у таких аспектах як становлення її як професіонала, професійна орієнтація і самовизначення, мотивація трудового процесу, механізм трудового досвіду, якість праці, адаптація людини до трудових умов [2]. Вивчення діяльності людини в умо-

вах виробництва дозволяє не тільки збагачувати теоретичну базу психології праці, але і вникати у практичну діяльність підприємства, і вносити корективи в безпосередню трудову діяльність співробітників.

Також можна сказати, що предметом психології праці виступають компоненти, які служать стимулом і спонукають людину до праці, направляють і корегують її трудову діяльність, а також особистісні якості окремо взятої людини, через які і проходить процес реалізації трудової активності.

Об'єктом психології праці виступає праця як специфічна активність людини, що ідентифікує себе з певним професійним співтовариством і відтворенням навичок, установок, знань у даному виді діяльності. Можна сказати, що об'єкт психології праці – це діяльність людини в умовах виробництва.

Суб'єктом психології праці вважається кожен працівник підприємства, безпосередньо втягнутий у трудову діяльність, який має можливість ініціативного впливу на виробничий процес. Саме в силу суб'єктності праці необхідний індивідуальний підхід до кожного співробітника, уміння помічати особистість у колективі. Суб'єктом праці можна вважати як працівника, так і підприємство в цілому.

У практичній діяльності психологія праці використовує різні методи для вивчення особливостей функціонування людини у трудових умовах. За допомогою цих методів здійснюється добір кандидатів при прийомі на роботу, вивчення психологічних особливостей співробітників та інших аспектів трудової діяльності людини. До основних методів психології праці можна віднести [2]:

- тестування;
- включене і невключене спостереження;
- бесіду;
- інтерв'ю й опитування;
- тренінги;
- рольові ігри;
- аналіз і синтез інформації тощо.

Висновки

Необхідно відмітити, що психологія праці здійснює великий вплив на трудові відносини між працівниками, безпосереднім чином

впливає на ефективність праці й емоційний комфорт людини на трудовому місці і виробництво в цілому.

Важливою сферою психології праці є вивчення різних аспектів працездатності, пов'язаних зі стомленням, добовим ритмом, оптимальним режимом праці, адаптаційними процесами людини для формування таких умов праці, за яких якість і продуктивність кожної людини сполучалися б з охороною здоров'я працівників. Для цього розроблено спеціальні методи, такі як тести, проводиться включене спостереження, анкетування працівників, вивчаються показники діяльності працівника в різних умовах праці, застосовується метод вправ і тренінгів на виробництві. На даному етапі постійно формуються нові професії, змінюються умови праці, форми трудової діяльності і можливі стимули для збільшення ефективності виробництва, міняються вимоги до якості продукції і методів роботи. Психологія праці покликана вивчати аспекти, що змінюються, і рекомендувати найбільш оптимальні варіанти змін з ураху-

ванням умов праці, виробництва, етики і можливостей підприємства.

Таким чином, психологія праці є найбільш важливою самостійною галуззю загальної психології, яку необхідно постійно враховувати у всіх сферах діяльності і виробництва.

Література

1. Основы психологии и педагогики высшей военной школы: учебное пособие / под ред. А.С. Челпанова. – Х.: ВИРТА ПВО, 1982. – 376 с.
2. Прусова Н.В. Психология труда: конспект лекций / Н.В. Прусова, Г.Х. Боронова. – М.: Эксмо, 2008. – 160 с.

Рецензент: Е.В. Омеляненко, доцент, к.т.н., ХНАДУ.

Стаття надійшла до редакції 9 серпня 2012 р.